

De economische waarde en impact van bibliotheken

In het huidige economische klimaat wordt maatschappelijke instellingen steeds vaker gevraagd te bewijzen hoe het geld van de belastingbetaler wordt ingezet ten behoeve van de samenleving. Ook bij bibliotheken ontstaat door de zware en continuerende economische druk op de budgetten een groeiende behoefte om de toegevoegde waarde uit te drukken in de economische taal van geld.

Onder de naam 'maatschappelijke kosten-batenanalyse' (mkba), 'return on investment' (roi) of 'social return on investment' (sroi)¹ wordt op basis van verschillende berekeningen geprobeerd het totaal aan positieve effecten van een bibliotheekvoorziening uit te drukken in een geldwaarde. Met zo'n aanpak wil men vaak laten zien dat de initiële onkosten die gemoeid zijn met de bibliotheek een waardevolle investering zijn.

Een meta-analyse van een flink aantal studies die de afgelopen decennia, met name in de Verenigde Staten, zijn uitgevoerd, laat zien dat het rendement van bibliotheken varieert van \$ 1,02 tot \$ 31,07 per geïnvesteerde dollar. Maar hoe wordt deze 'return' van openbare bibliotheken nu precies berekend? Onderstaande paragrafen beschrijven enkele van de belangrijkste methoden en benaderingen die, vaak in combinatie, worden toegepast om de economische waarde en impact van bibliotheken uit te drukken in economisch rendement.

Economische waarde

Studies naar de economische waarde van bibliotheken maken een onderscheid tussen de

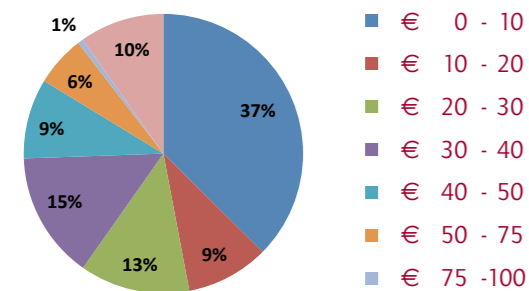
gebruikswaarde: de waarde die men toekent aan het eigen gebruik van de bibliotheek, en de niet-gebruikswaarde (of bestaanswaarde): de waarde die men toekent aan de bibliotheek zonder daar zelf gebruik van te maken, uit altruïstische overwegingen of anticiperend op mogelijk toekomstig gebruik (optiewaarde). Beide typen waarde worden gemeten aan de hand van de bereidheid van mensen om voor de bibliotheek te betalen, afgeleid uit het werkelijke keuzegedrag dat zij vertonen of uit de voorkeuren die zij uitspreken in een fictieve situatie. In het eerste geval kijkt men bijvoorbeeld naar de positieve invloed van de aanwezigheid van een bibliotheek op de grond- en huizenprijzen in de nabije omgeving ('hedonische prijsmethode'). Of men kijkt naar het financiële offer dat mensen moeten maken voor een bibliotheekbezoek, in termen van reis- en verblijfkosten. Voor de positieve invloed van de bibliotheek op huizenprijzen is tot op heden, voor zover bekend, nog geen bewijs gevonden. Berekeningen die zijn gebaseerd op de investering in tijd zijn er wel en resulteerden in hoge inschattingen van de economische waarde (waarbij tijd aan de hand van het netto uurloon wordt omgerekend naar

¹ De literatuur over deze benaderingen is omvangrijk maar weet geen duidelijk uitsluitsel te geven over de precieze verschillen tussen deze (en andere) methoden. De aanpak van elk volgt op hoofdlijnen ook dezelfde stappen: probleemanalyse, identificeren van stakeholders, bepalen, kwantificeren en moneteriseren van effecten (aan de hand van een of meerdere van de hiervoor besproken methoden), en het berekenen van de verhouding tussen de 'return' en de 'investment'.

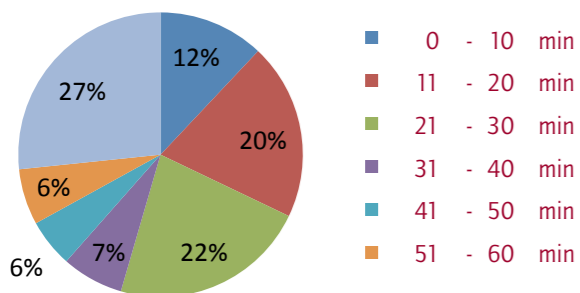
De werkelijke betalingsbereidheid van Nederlanders voor de bibliotheek

Een Nederlands enquêteonderzoek liet zien dat bezoekers aan een bibliotheekbezoek gemiddeld 24 minuten reis- en 25 minuten verblijftijd kwijt zijn. Rekenen we dit op basis van een totaal aan bezoeken van 60 miljoen (in 2014) en gemiddeld uurloon van € 18 om naar een totaalbedrag, dan zou de economische gebruikswaarde van Nederlandse bibliotheken neerkomen op € 882 miljoen. De eventuele reiskosten die men maakt (bijvoorbeeld aan ov of benzine) zitten daar nog niet bij.

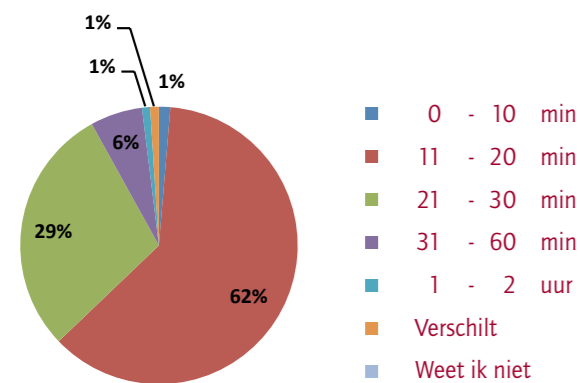
Uit het onderzoek blijkt ook dat bezoekers (13+) aan hun bibliotheekgebruik jaarlijks gemiddeld € 22,2 kwijt zijn. Extrapoleren we dit naar de hele Nederlandse samenleving, dan resulteert dit in een additionele economische gebruikswaarde van € 127 miljoen.

Figuur 1. De hoeveelheid geld die bezoekers het afgelopen jaar uitgaven aan de bibliotheek (bijvoorbeeld aan lidmaatschap, leengelden, boetes, gebruik

Figuur 2. De hoeveelheid tijd die men gemiddeld doorbrengt tijdens een verblijf in de bibliotheek.

Figuur 3. De reistijd van bezoekers naar de bibliotheek.

een geldbedrag). Sceptici nemen die uitkomsten echter niet zo serieus, aangezien een langzame fietser in deze benadering meer waarde aan de bibliotheek zou ontlend dan een snelle, of een dik boek waardevoller zou zijn dan een dun boek.

Een andere vorm van het berekenen van de betalingsbereidheid gaat uit van het voornemen om voor de bibliotheek te betalen dat mensen in een fictieve situatie uitspreken. Hiervoor wordt vaak gebruikgemaakt van de methodiek van 'Contingent Valuation' waarbij respondenten wordt gevraagd hoeveel zij bereid zouden zijn te betalen voor het behoud van de bibliotheek ('willingness to pay') of met hoeveel zij zouden willen worden gecompenseerd om de sluiting van de openbare bibliotheek te accepteren ('willingness to accept'). Een andere methode richt zich op het berekenen van het 'consumentensurplus': de waarde die consumenten op een dienst plaatsen boven op wat ze betalen.

Een van de meest bekende studies die 'Contingent Valuation' toepast op bibliotheken, is die van de Noorse onderzoeker Svanhild Aabø, die aantoonde dat de waardering van de bibliotheek bij het Noorse publiek tussen de 200 en 400 Noorse Kronen (€ 23/€ 46) ligt. In een Nederlands onderzoek onder twee Utrechtse bibliotheken wordt het 'consumentensurplus' berekend door het contributiebedrag af te trekken van het bedrag waarvoor mensen een lidmaatschap te duur zouden vinden. Een vermenigvuldiging met het aantal betalende leden leidt tot een totale gebruikswaarde van € 125.000 en € 172.000.

Ook bij deze twee methoden worden echter kanttekeningen geplaatst. Een probleem van het bevragen van voornemens in enquêtes is bijvoorbeeld dat de uitspraken van respondenten lang niet altijd overeenkomen met hun feitelijke gedrag, zeker als er geld in het spel is. Tegelijkertijd zou de voorgenomen betalingsbereidheid wel eens hoger kunnen zijn dan ingeschat, als gebruikers beter bekend zouden zijn met de minder tastbare en indirecte effecten van bibliotheken (bijvoorbeeld op de sociale cohesie en participatie).

Economische impact

Bij economische impact gaat het om de mate waarin bibliotheken een bijdrage leveren aan het economische welzijn en vitaliteit van individuen en de gemeenschap. Om impact te meten, worden vaak enquêtes gebruikt waarin aan mensen wordt gevraagd naar hun gebruik en profijt van de bibliotheek op economisch vlak. Op basis van inschattingen en rekenformules worden dergelijke effecten vervolgens vertaald in een geldwaarde. Hieronder worden de meest voorkomende impactdimensies en -berekeningen kort besproken.

¹ Onderzoek Retailbureau 2013 terug te vinden op <http://www.debibliotheekformule.nl/formule/monitoring/onderzoek-retail-in-de-bibliotheek>

Economische activiteit in de lokale omgeving

Via de inkoop van goederen en diensten bij leveranciers ('purchasing power'), de aantrekkingskracht op publiek voor omliggende winkels ('pulling power') en de consumptieve bestedingen van het personeel, brengen bibliotheken financiële uitwisseling in gang in de lokale economie. De geldstromen die zo op gang komen, zorgen voor de creatie van nieuwe banen, wat via de uitbetaling van salarissen vervolgens weer tot nieuwe financiële uitwisseling leidt. Deze vermenigvuldiging van het subsidiebedrag van de bibliotheek wordt in de literatuur vaak aangeduid als het 'multiplier effect'. Er zijn verschillende pogingen gedaan de economische activiteit die bibliotheken genereren te meten. Een grootschalig onderzoek, dat in 2012 werd uitgevoerd in het Verenigd Koninkrijk, berekende bijvoorbeeld dat de bibliotheek jaarlijks een geldstroom van 30 miljoen pond en een werkgelegenheid van 2000 fte

toevoegde aan de economie. De manier waarop dergelijke berekeningen precies tot stand komen, is echter vaak niet helder toegelicht. Hierdoor blijft het onduidelijk hoe men bijvoorbeeld rekening houdt met de zogenaamde 'deadweight' (het geld dat ook in de lokale economie zou zijn uitgegeven als er geen bibliotheek was geweest) en met 'wegleffecten' (het geld dat aan of via de bibliotheek verdiend wordt, maar in andere regio's wordt uitgegeven).

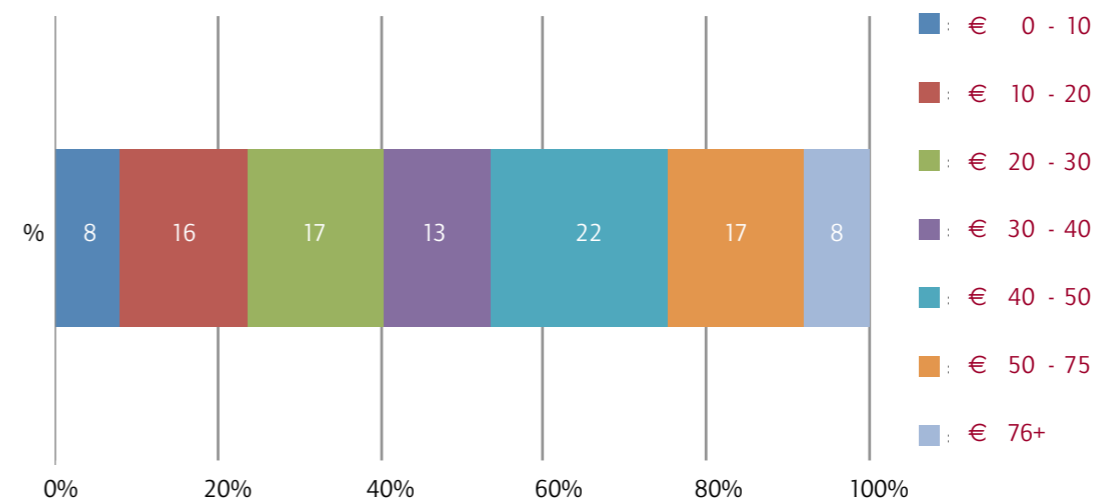
Ondersteuning van een ondernemersklimaat

Een andere manier waarop bibliotheken de gemeenschap economisch kunnen stimuleren, is via de levering van diensten voor lokale ondernemers. Met toegang tot bedrijfstoerusting, werk- en vergaderplekken, workshops en bedrijfsinformatie helpen zij hen bij het opzetten en runnen van een onderneming. Op een aantal sterk verouderde

De voorgenomen betalingsbereidheid in Nederland

Een marktonderzoek in Brabant uit 2008 liet zien dat een ruime meerderheid van zowel gebruikers als niet-gebruikers van de bibliotheek in een hypothetische keuzesituatie zelfs bij een eenmalige uitkering van 300 zou kiezen voor het voortbestaan van de bibliotheek boven de eigen portemonnee.

En ook een landelijk enquêteonderzoek dat werd uitgevoerd in 2013 gaf een indicatie van de betalingsbereidheid van Nederlanders voor hun bibliotheek. Respondenten geven aan jaarlijks gemiddeld tussen de € 24 en € 44 over te hebben voor het voortbestaan van de bibliotheek.

Figuur 4. Geldbedrag dat men jaarlijks maximaal bereid is te betalen voor het behoud van de bibliotheek.

KBenP

ENTERPRISE INFORMATION MANAGEMENT

KBenP Talent / Reekx

- **Detachering van informatieprofessionals & erfgoed-specialisten**
- **Digitaliseringsprojecten**

Amerikaanse enquêteonderzoeken onder het bedrijfsleven na, is het bewijs voor de rol van de bibliotheek op dit vlak echter dun.

Imago en vitaliteit van steden of wijken

Dat bibliotheken een belangrijke bijdrage leveren aan de aantrekkelijkheid van een woonomgeving, is een veelgehoorde veronderstelling. Als publiekstrekker kunnen zij bijdragen aan een positief stadsimago en worden zij ook ingezet om voormalige slechte wijken en buurten economisch op te trekken. In de literatuur spreekt men in dit kader van 'culture-led regeneration' en er is redelijk wat ondersteuning te vinden voor deze rol. Een bekend voorbeeld is de studie van Berks & Associates uit 2005, die de economische 'boost', die de nieuwe iconische bibliotheek van Seattle in haar openingsjaar op gang wist te brengen, inschatte op 16 miljoen dollar. Ook bij dergelijke impactmetingen is echter niet altijd even duidelijk welke effecten precies zijn meegenomen en hoe deze worden gemonetariseerd.

Individueel welzijn

Ook op individueel niveau blijkt de bibliotheek van economisch belang. Bijvoorbeeld op het gebied van loopbaanondersteuning en financiële bestedingsruimte. Zo liet een grootschalig onderzoek van OCLC in 2010 zien dat mensen in Canada, het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten met behulp van bibliotheken sneller aan werk komen. En ook blijkt uit deze en andere studies dat de bibliotheek mensen economische voordelen biedt door hen gratis of goedkoop de toegang te bieden tot diensten en producten. Hoewel deze effecten een positief stimulerende werking kunnen hebben op de lokale economie, worden zij in onderzoek naar het maatschappelijk rendement van bibliotheken echter bijna nooit vertaald naar een geldwaarde.

Indirecte economische effecten en besparingen

Tot slot gaan er volgens de onderzoeksliteratuur allerlei positieve effecten van bibliotheken uit op het terrein van onder andere sociale samenhang, gezondheid en onderwijs. Van deze effecten wordt vaak verondersteld dat ze op langere termijn uitmonden in een verbetering van de welvaart. Als 'kennishub' stimuleren bibliotheken bijvoorbeeld de productiviteit en het innovatie- en concurrentievermogen van een gemeenschap; met geletterdheidsprogramma's wordt werkloosheid voorkomen, en door het voorkomen van eenzaamheid wordt minder vaak een beroep gedaan op sociale zekerheid en zorg. Echter, hoe meet je zaken als productiviteit en innovatievermogen, en hoe isoleer je daarbij de specifieke rol die bibliotheken daarin spelen? Het meten van de omvang van deze effecten en het doorrekenen ervan in economische termen is moeilijk,

en zie je in de literatuur dan ook weinig terug. Gebeurt dit wel, dan leunen onderzoekers vaak op aannames en ruwe schattingen. Zo maakt men in het Utrechtse mkba-onderzoek een grove schatting van de werkloosheidsvermindering door de bibliotheek als gevolg van een betere taalvaardigheid onder jeugd.

De waarde van economisch onderzoek

Is de economische benadering nou een goede om de maatschappelijke waarde van bibliotheken aan te tonen? Het antwoord daarop is niet eenduidig. Verschillende methoden bieden interessante inzichten, maar roepen ook vragen op over de geldigheid en betekenis van resultaten. Een gevaar schuilt in het (te) positief beoordelen van het eigen rendement en het rijk rekenen van de dienst, omdat geen rekening wordt gehouden met methodische kanttekeningen en negatieve effecten. Daarnaast suggereren uitkomsten in de vorm van ratio's dat de bibliotheek werkelijk incasseerbare kostenbesparingen oplevert, terwijl het in veel gevallen gaat om fictieve of toegerekende bedragen, dus virtueel geld. Voorzichtigheid is ook geboden vanuit de meer principiële bezwaren op economie-gebaseerde methoden. Zo waarschuwen critici dat het kan zorgen

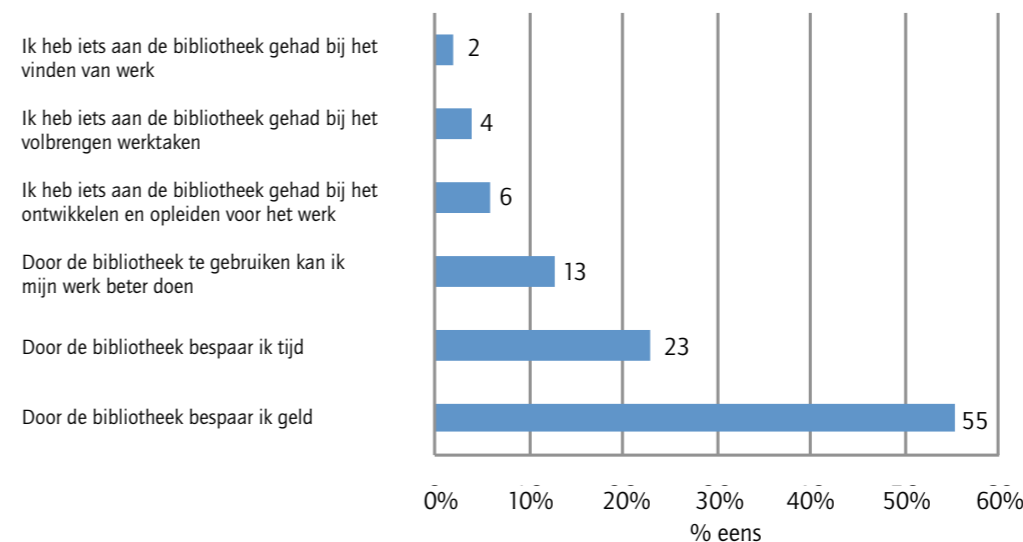
voor een vergrote nadruk op de gemakkelijk aantoonbare resultaten en het vermijden van minder meetbare maatregelen. Terwijl iets wat niet meetbaar is wel degelijk van waarde kan zijn. Daarnaast zijn velen van mening dat economisch onderzoek primair zou moeten dienen voor het onderbouwen van investeringskeuzen en het optimaliseren van beleid en niet - in tegenstelling tot wat nu vaak gebeurt - voor het veiligstellen van subsidie. Economisch onderzoek kan bovendien ook negatief gedrag uitlokken bij de subsidiënt, bijvoorbeeld als een laag rendement leidt tot competitie met hoger scorende maatschappelijke organisaties. Een hoog rendement kan daarentegen de suggestie wekken dat een organisatie zichzelf dus makkelijk kan bedruipen of zorgen dat prestatieafspraken steeds strakker worden bijgesteld. Kortom, het is belangrijk om je bij de interpretatie en het uitvoeren van een economisch onderzoek niet alleen op de mooie uitkomsten te richten, maar je ook bewust te zijn van de risico's en bezwaren op methodisch en principieel vlak.

TEKST: MARJOLEIN OOMES

* Voor contact: Marjolein.oomes@kb.nl

Economische voordelen van Nederlandse bibliotheken

Een Nederlands enquêteonderzoek laat zien dat bibliotheken in Nederland amper een rol lijken te spelen bij het leveren van betere werkprestaties en het vinden van een baan. In grotere mate blijkt de bibliotheek profijtelijk als het gaat om het besparen van tijd en geld.

Figuur 5. De mate waarin de bibliotheek bij haar bezoekers voor economische voordelen zorgt.